

Järjestöjen ehdotukset hallitusohjelmakirjauksiksi koskien pakolaisia ja turvapaikanhakijoita

Turvapaikan hakeminen on ihmisoikeus. Suomi on kansainvälisten sopimusten mukaisesti sitoutunut tarjoamaan suojelua sitä tarvitseville. Turvapaikkajärjestelmän tarkoituksena on taata, että kansainvälistä suojelua tarvitsevat saavat suojelua eikä heitä palauteta maihin, joissa he ovat vaarassa.

Joulukuussa 2015 julkaistun hallituksen turvapaikkapolitiittisen toimenpideohjelman jälkeiset lainsäädäntö- ja käytäntömuutokset ovat kasvattaneet kielteisten turvapaikkapäätösten, uusintahakemusten ja paperittomien määrää sekä erityisesti riskiä sille, että Suomi rikkoo ehdotonta palautuskieltoa eli lähettää turvapaikanhakijoita maihin, joissa he ovat vainon tai muun vakavan ihmis-oikeusloukkauksen vaarassa.

Allekirjoittaneet järjestöt esittävät seuraavat kirjausehdotukset hallitusohjelmaan 2019–2023 rakentaaksemme oikeudenmukaista ja luotettavaa pakolaispolitiikkaa.

1. Varmistetaan turvalliset reitit suojelun saamiseen

- Hallitus korottaa pakolaiskiintiötä vastaavaan tasoon naapurimaidemme, Ruotsin ja Norjan, kanssa. Jatketaan yhteistyötä YK:n pakolaisjärjetön UNHCR:n kanssa, jotta voimme tarjota turvaa kaikkein haavoittuvammassa asemassa oleville.
- Hallitus osallistuu aktiivisesti EU:n yhteisen turvapaikkapolitiikan kehittämiseen inhimillisemmäksi ja toimivammaksi. Edistetään pysyvän vastuunjakomekanismin luomista EU:n turvapaikkapolitiikassa.

2. Taataan oikeusapu koko turvapaikkaprosessin ajan

- Hallitus vahvistaa turvapaikanhakijoiden oikeusturvaa takaamalla oikeusavun koko turvapaikkaprosessin ajan ja palauttamalla turvapaikka-asioita koskevat lyhyemmät valitusajat sekä valitusluvan saamisen tiukemmat edellytykset yhdenvertaisiksi kaikkiin muihin asiaryhmiin nähden.
- Hakijoille tarjotaan mahdollisuus valita avustajansa avaamalla hallintovaiheen oikeudellinen avustaminen myös yksityisille avustajille, jotka toimivat valvontalautakunnan valvonnan piirissä. Yksityisten avustajien on saatava vaativasta työstä asianmukainen palkkio, jotta yksityisten avustajien antaman avun saatavuus ja laatu voidaan jatkossakin taata.
- Sekä aikuisten että ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten oikeusavun tasossa ja saatavuudessa olevat puutteet korjataan. Ilman huoltajaa Suomeen tulleille lapsille nimettyjen edustajien koulutusta edistetään, jotta varmistetaan näiden lasten oikeusturvan toteutuminen.
- Edustajajärjestelmälle osoitetaan turvapaikkaprosessista riippumaton koordinoiva ja valvontaa hoitava vastuutaho, jonka tehtävänä on myös ylläpitää edustajarekisteriä ja huolehtia sen ajantasaisuudesta.

3. Tehdään perheenyhdistäminen mahdolliseksi

- Oikeus perheeseen on perustavanlaatuinen ihmisoikeus. Hallitus arvioi perheenyhdistämisen esteitä ja varmistaa, että tämä oikeus toteutuu kansainvälistä suojelua saaneilla. Hallitus luopuu UNHCR:n suositusten mukaisesti toimeentuloedellytyksestä kaikkien kansainvälistä suojelua saaneiden kohdalla.
- Epätietoisuus perheen turvallisuudesta vaikeuttaa sopeutumista ja pitkä erossa olo vaikuttaa niin perheenkokoajien kuin perheenjäsenten mielenterveyteen. Perheenyhdistämällä voimme edesauttaa kotoutumista.

4. Tuetaan yksilöllistä ja tuloksellista kotoutumista

- Hallitus uudistaa kotouttamispalveluja ja jatkaa työtä uuden kotoutumislain kanssa. Lailla varmistetaan, että jokaisen maahanmuuttajan oikeus alkukartoitukseen ja kotouttamispalveluihin toteutuu käytännössä.
- Vahvistaakseen maahanmuuttajien ymmärryksen niin suomalaisesta yhteiskunnasta kuin omista oikeuksista ja velvoitteista otetaan käyttöön omakielinen ja valtakunnallisesti yhtenäinen yhteiskuntaorientaatio.
- Kaudella panostetaan myös aiemman hankitun osaamisen tunnistamiseen. Hallitus haluaa myös kiinnittää huomiota maahanmuuttajanaisten, etenkin lapsia kotona hoitavien äitien, kotoutumista ja työllistymistä hidastaviin erityishaasteisiin.

5. Parannetaan pakolais- ja turvapaikanhakijalasten oikeusturvaa ja suojelua

- Lapsen edun arvioiminen ja toteuttaminen on ulkomaalais-, turvapaikka-, vastaanotto- ja kotoutumislainsäädäntöä ja -prosesseja ohjaava lähtökohta. Hallituskaudella toimeenpannaan lapsen edun mukaista maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikkaa seuraavasti:
 - Lasten säilöönnotto kielletään.
 - Lasten psykososiaalista hyvinvointia, kasvua ja kehitystä tukevaa toimintaa vastaanottokeskuksissa kehitetään edelleen ja siihen varataan riittävät resurssit.
 - Varhaiskasvatusikäisille turvapaikanhakijalapsille turvataan oikeus osallistua kunnalliseen varhaiskasvatukseen. Turvapaikanhakijalapsille kuuluvat sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut, kuten lastensuojelupalvelut, toteutetaan yhdenvertaisesti eri puolilla Suomea.
 - Hallitus edistää ilman huoltajaa turvapaikanhakijoina tulleiden lasten perhehoitoa. Perhehoito otetaan käyttöön voimassa olevien perhehoito- kotouttamis-, sosiaali- huolto- ja lastensuojelulakien antamien mahdollisuuksien mukaisesti.
 - Hallitus tekee selvityksen ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijalasten vastaanottoprosessin koordinoinnin ja vastuun siirtämisestä maahanmuuttoviranomaiselta sosiaaliviranomaisille.
 - Lapsen etu tulee päätöksissä aina arvioida huolellisesti ja läpinäkyvästi ja tehdä päätökset sen mukaisesti.

6. Varmistetaan ettei Suomi riko palautuskieltoa ja vähennetään paperittomuutta

- Hallituskaudella varmistetaan turvapaikkamenettelyn oikeudenmukaisuus ja luotettavuus, jotta kielteisiä turvapaikkapäätöksiä ei anneta suojelun tarpeessa oleville eikä ihmisiä palauteta palautuskiellon vastaisesti maihin, joissa he ovat vainon tai muun vakavan ihmis-oikeusloukkauksen vaarassa.
- Kaudella tarkistetaan, että viranomaisten linjaukset keskeisimpien lähtömaiden tilanteesta ja sisäisen paon mahdollisuudesta ovat linjassa YK:n pakolaisjärjestön suositusten kanssa. Lopetetaan palautukset Afganistaniin maan huonon turvallisuus- ja ihmisoikeus-tilanteen sekä heikkojen humanitaaristen olojen takia.
- Palautetaan tilapäiset oleskeluluvat paperittomuuden ehkäisemiseksi. Tämä edistää niin yksilöiden turvallisuutta kuin erityisesti lapsen edun ja oikeuksien toteutumista.

Allekirjoittaneet järjestöt

Suomen Pakolaisapu, Suomen Punainen Risti, Pakolaisneuvonta, Lastensuojelun Keskusliitto, Suomen UNICEF, Amnesty International Suomen osasto, ja Pelastakaa Lapset

Tietoa ja taustoitusta ehdotuksiin

1. Varmistetaan turvalliset reitit suojelemaan saamiseen

Maailmassa on eniten pakolaisia sitten maailmansotien päättymisen. YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n mandaatin piiriin kuului vuonna 2017 kaikkiaan 25,4 miljoonaa pakolaista, joista samana vuonna uudelleen sijoitettiin maailmanlaajuisesti 102 800 henkilöä. Pakolaiskiintiön kasvataminen on turvallinen ja inhimillinen keino pakolaisten vastaanottamiseksi. Suomi on viime vuosina ottanut 750 kiintiöpakolaista vuodessa. Poikkeuksena olivat vuodet 2014 ja 2015, jolloin kiintiötä nostettiin Syyrian sodan seurauksena 1 050 henkilöön. Ruotsissa kiintiö on 5 000 henkilöä ja Norjassa noin 3 000 henkilöä. Pakolaiskiintiötään nostamalla Suomi voi auttaa kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia ihmisiä, kuten kidutuksen ja väkivallan uhreja, vammaisia, lapsia ja yksinhuoltajiaitejä.

Järjestöt ovat useaan otteeseen korostaneet esimerkiksi humanitaarisen viisumin käyttöä sekä kiintiöpakolaisjärjestelmän tärkeyttä. Vuonna 2017 kaikkiaan 11 581 suomalaista ja 41 järjestöä vetosi hallitukseen pakolaiskiintiön korottamiseksi.

EU on viime vuosien aikana ottanut yhä suurempia askelia kohti unionin yhteistä turvapaikkapolitiikkaa. Neuvottelut ovat olleet haastavia, eikä uusista ratkaisuksista ole päästy yksimielisyyteen. EU:n jäsenvaltiot ovat sitoutuneet noudattamaan YK:n pakolaissopimusta ja uuden turvapaikkajärjestelmän tulee noudattaa pakolaissopimuksen perustavanlaatuisia arvoja ja oikeuksia. Suomella on mahdollisuus edistää EU:n turvapaikkapolitiikan kehittämistä EU-puheenjohtajuuskautensa aikana. Eurooppa tarvitsee inhimillistä ja toimivaa turvapaikkapolitiikkaa, jossa kaikki EU-maat kantavat vastuun turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta yhteisten vastaanottomenettelmien mukaan.

2. Taataan oikeusapu koko turvapaikkaprosessin ajan

Turvapaikanhakijoiden oikeusturvassa tapahtui viime hallituskaudella suuria muutoksia: sekä oikeusavun saatavuus että laatu heikentyivät samaan aikaan, kun turvapaikkapolitiikka kiristyi. Merkittävä muutos oli syksyllä 2016 voimaan tullut oikeusapu-uudistus, jonka yhteydessä turvapaikanhakijoiden hallintovaiheen avustaminen siirrettiin uutena asiaryhmänä pääosin julkisille oikeusaputoimistoille.

Tämän lisäksi turvapaikanhakijoiden tosiasiallista oikeutta saada avustaja puhutteluun rajattiin, avustajan palkkiot muutettiin kiinteäksi työmäärästä riippumatta ja valitusaikoja lyhennettiin. Oikeusavustajien työn laatu on osoittautunut hyvin vaihtelevaksi ja palkkioasetuksen muutos on johtanut tilanteeseen, että avustajia on vaikea saada sen vuoksi, ettei palkkio kata asian hoitamisen edellyttämää työmäärää.

Turvapaikanhakijoiden yleinen oikeudellinen neuvonta on epäyhtenäistä ja riittämätöntä¹. Turvapaikka-asioita koskeva lainsäädäntö ja ratkaisukäytännöt muuttuvat jatkuvasti, minkä vuoksi yleinen oikeudellinen neuvonta on entistä tärkeämpää. Yleinen oikeudellinen neuvonta tulee saada oikea-aikaisesti ja ajantasaisesti, jotta se edistäisi osaltaan turvapaikkamenettelyn etupainottoisuutta, joka on kaikkien osapuolten etu. Valmiit materiaalit eivät pysy ajantasaisina ja mahdollisuus esittää kysymyksiä menettelystä on oleellista sille, että turvapaikanhakija ymmärtää menettelyn sekä hänen oikeutensa ja velvollisuutensa siinä. Yleinen oikeudellinen neuvonta tulee

¹ Lepola Outi (2018). Turvapaikanhakijat oikeusavun asiakkaina. Kohti yhdenvertaisia ja laadukkaita oikeusapupalveluita. Siirtolaisuusinstituutin selvitys. Valtioneuvoston kanslia, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan artikkelisarja 33/2018. <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=28901>.

turvata ensisijaisesti transit-vastaanottokeskuksissa oikeudellisesti asiantuntevan tahon pitäminä infoina, joissa on mahdollisuus myös esittää kysymyksiä. Infojen mahdollisuus myös myöhemässä vaiheessa prosessia tulee turvata.

Haavoittuvassa asemassa olevien tunnistaminen on puutteellista, eikä heidän tarvettaan oikeudellisen avun saamiseksi pystytä aina näin ollen turvaamaan. Vastaanottokeskusten resurssit tulee suunnata haavoittavassa asemassa olevien tunnistamiseen sekä heidän palvelun tarpeeseensa vastaamiseen, eikä siihen, että vastaanottokeskukset joutuvat antamaan yleistä oikeudellista neuvontaa. Haavoittuvuuden tunnistaminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa takaa henkilölle riittävän avun ja tuen prosessissa sekä sen, että päätöksentekijällä on käytettävissään riittävät tiedot jo heti alkuvaiheessa.²

Oikeusapuun tehdyt muutokset osuivat ajankohtaan, jolloin turvapaikkapolitiikkaa kiristettiin vuoden 2015 hakijamäärän voimakkaan kasvun myötä. Oli paineita tehdä enemmän kielteisiä päätöksiä ja vuonna 2016 tehdyistä päätöksistä huomattavan suuri osa oli kielteisiä. Uusintahakemusten määrä on myös noussut huomattavasti 2014 vuoden 361 uusintahakemuksesta 2018 vuoden 2 139 uusintahakemukseen. Oikeusapuun tehdyt muutokset ovat vaikuttaneet suoraan siihen, miten hakijat ovat kyenneet tuomaan perusteitaan esille ensimmäisessä turvapaikkahakemuksessaan ja siksi monet hakijat joutuvat turvautumaan uusintahakemuksiin.

Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan, Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutin ja Yhdenvertaisuusvaltuutetun tutkimuksessa oli tarkasteltavana 18–34-vuotiaiden irakilaisien päätökset. Tutkimuksessa havaittiin, että turvapaikanhakijoiden oikeudellinen asema näytti heikentyneen selvästi tutkimuksen tarkasteluajanjaksojen välillä: kun vuonna 2015 päätöksistä 14 prosenttia oli kielteisiä, niin vuonna 2017 puolestaan kielteisiä oli 79 prosenttia.³ Päätösten perusteluissa näkyi kiire ja myös kokemattomuus, kun Maahanmuuttovirastoon jouduttiin palkkaamaan nopeasti uutta henkilöstöä.

Oikeusavun heikkeneminen yhdessä tiukentuneen politiikan kanssa on aiheuttanut huolta laajasti. Julkisuudessa on esitetty näkemyksiä, että turvapaikkapolitiikan kiristyminen alkaa jo uhata kansainvälisten sopimusvelvoitteiden noudattamista. Muun muassa sekä KHO:n presidentti Pekka Vihervuori että valtiosääntöoikeuden professori Tuomas Ojanen ovat esittäneet huolensa turvapaikanhakijoiden oikeusturvan heikennyksistä.⁴

3. Tehdään perheenyhdistäminen mahdolliseksi

Suomessa on viime vuosina tehty perheenyhdistämistä koskevia tiukennuksia. Lakimuutosten seurauksena perheenyhdistämisestä on tullut monelle kansainvälistä suojelua saaneelle erittäin vaikeaa, ellei lähes mahdotonta. Nämä lakimuutokset ovat jyrkässä ristiriidassa onnistuneen kotoutumisen kanssa.

² Lepola Outi (2018). Turvapaikanhakijat oikeusavun asiakkaina. Kohti yhdenvertaisia ja laadukkaita oikeusapupalveluita. Siirtolaisuusinstituutin selvitys. Valtioneuvoston kanslia, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan artikkelisarja 33/2018. <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=28901>.

Ks. myös Ihmisoikeuskeskuksen kannanotto 5.2.2018 (<http://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x5984785=6034456>) ja muistio oikeusturvaongelmista https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/@Bin/6034205/Ihmisoikeuskeskuksen%20muistio_turvapaikanhakijoiden%20oikeusturvaongelmat_1.2.18.pdf

³ Saarikkomäki, E. Oljakka, N. Vanto, J. Pirjatanniemi, E. Lavapuro, J. Alvesalo-Kuusi, A (2018). Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset Maahanmuuttovirastossa 2015–2017. Pilotitutkimus 18–34 -vuotiaita Irakin kansalaisia koskevista myönteisistä ja kielteisistä päätöksistä. Oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2018.

⁴ HS 4.4.2018. Ks. myös HS pääkirjoitus 6.4.2018.

Muutosten myötä turvapaikan ja toissijaista suojelua saavan henkilön perheenyhdistämisen edellytyksenä on riittävä toimeentulo. Turvapaikan saaneen henkilön perheenjäsenen on haettava oleskelulupaa kolmen kuukauden sisällä perheenkokoajan päätöksen tiedoksisaannista, jottei oleskeluluvan saanti perhesiteen perusteella olisi riippuvainen toimeentulosta. Sama koskee kiintiöpakolaisia. Sen sijaan toissijaista suojelua saaneiden perheenyhdistämistä toimeentuloedellytys koskee aina. Toimeentuloedellytyksestä voidaan poiketa, jos poikkeuksellisen painava syy tai lapsen etu sitä vaatii, mutta käytännössä poikkeamisen kynnyks on hyvin korkealla.

Toimeentuloedellytys on niin korkea, ettei monikaan kykene täyttämään sitä. Perheen nettotulojen tulisi olla esimerkiksi 2 600 euroa kuukaudessa, jotta perhesiteen perusteella oleskeluluvan voisi saada puoliso ja kaksi lasta. Turvapaikan ja toissijaista suojelua saaneet työllistyvät usein matalapalkka-aloille, jolloin toimeentuloedellytys tekee perheenyhdistämisen käytännössä mahdottomaksi. Toimeentuloedellytys on poistettava toissijaista suojelua saavien perheenyhdistämisestä, koska kansainvälistä suojelua saavia henkilöitä ei tule asettaa keskenään eriarvoiseen asemaan. Lisäksi kolmen kuukauden määräaika perheenyhdistämisen hakemiselle ilman toimeentuloedellytystä tulee poistaa kokonaan.

Perheenjäsenet joutuvat usein kohtuuttomiin vaikeuksiin hoitaessaan perheenyhdistämiseen liittyvää byrokratiaa epävakaisissa, sotaa käyvissä maissa. Perheenyhdistämiseen oikeutetut henkilöt eivät pysty toteuttamaan oikeuttaan järjestelmän erilaisten esteiden vuoksi. Perhesidehakemuksen jättäminen, hakijoiden kuuleminen, DNA-tutkimus ja päätöksen tiedoksianto voivat edellyttää perheenjäseniltä useita käyntejä edustustossa, joka sijaitsee pääsääntöisesti jossain muualla kuin maassa, jossa he oleskelevat. Sähköinen perheenyhdistämishakemus helpottaa hakemuksen viereillepanoa, mutta edellyttää yhä käyntiä lähetystössä. Kaikilla ei myöskään ole mahdollisuutta tehdä hakemusta sähköisesti.

Järjestöt ovat huolissaan mahdollisuudesta perheenyhdistämiseen ja sen vaikeutumisen vaikutuksista kotoutumiselle. Pitkä erossa olo vaikuttaa niin perheenkokoajien kuin perheenjäsentenkin hyvinvointiin ja erityisesti mielenterveyteen. Erityisen vaikeassa tilanteessa ovat ilman huolta-jaansa tulleet lapset. Perheenyhdistämisessä on lapsen edun periaatteen oltava aina etusijalla kaikissa lapsia koskevissa toimissa ja päätöksissä. Onnistunut kotoutuminen on koko yhteiskunnan kannalta erittäin tärkeää.

4. Tuetaan yksilöllistä ja tuloksellista kotoutumista

Kotoutuminen vaatii pitkäjänteistä työtä ja alkuvaiheen panostusta. Toimiva kotouttaminen vaatii yhteistyötä eri sektorien kesken eikä se ole vain yksittäisten toimijoiden vastuulla.

Kotoutumislain mukaan kaikilla maahanmuuttajilla on yhtäläiset oikeudet alkukartoitukseen ja kotouttamistoimenpiteisiin. Käytännössä kotouttamisjärjestelmää käyttävät tänä päivänä kuitenkin lähinnä pakolaiset ja työttömät työnhakijat. Työmarkkinoiden ulkopuolella olevat ryhmät, kuten lapsia kotona hoitavat maahanmuuttajanaiset, jäävät usein täysin yhteiskunnan ulkopuolelle.

Kotoutumiskoulutus on yksi keskeisimmistä kotouttamistoimenpiteistä. Tällä hetkellä ihmisten eri elämäntilanteita ja osaamistasoja ei kuitenkaan oteta riittävästi huomioon kielenopetuksessa. Kotoutumiskoulutuksen tavoitteena on kielenoppimisen lisäksi tutustuttaa ja kiinnittää maahanmuuttajat suomalaiseen yhteiskuntaan. Yhteiskuntaopetusta annetaan maahan muuttaneille pääasiassa suomen kielellä, vaikka heidän kielitaitonsa on usein vielä riittämätön tarvittavan ymmärryksen saavuttamiseksi.

Monessa Euroopan maassa vastaavaa yhteiskuntaopetusta annetaan mahdollisuuksien mukaan omakielisenä tai kielellä, jonka osallistuja hallitsee hyvin. Omakielinen yhteiskuntaorientaatio vahvistaisi maahanmuuttajien ymmärrystä niin suomalaisesta yhteiskunnasta kuin omista oikeuksista ja velvoitteista.

Maahanmuuttajan koulutuspolku on työllisyyden kannalta tärkeä. Koulutettujen maahanmuuttajien pääsyä työmarkkinoille hidastavat merkittävästi ongelmat osaamisen tunnistamisessa ja aiemmin hankitun osaamisen hyväksilukemisessa. On tärkeää, että aiemmin hankitun osaamisen tunnistamista kehitetään ja laadukkaaseen alkukartoitukseen panostetaan.

5. Parannetaan pakolais- ja turvapaikanhakijalasten oikeusturvaa ja suojelua

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 9. artikla takaa kaikille lapsille oikeuden elää vanhempiensa kanssa, jos hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan. Jos lapsi ja hänen vanhempansa kuitenkin joutuvat eri valtioihin, on valtion velvollisuus käsitellä hakemus perheen jälleen yhdistämiseksi myönteisesti ja viivyttämättä (artikla 10). Niillä lapsilla, jotka eivät voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada valtiolta erityistä suojelua ja tukea. (artikla 20).

Edellisellä hallituskaudella heikennettiin turvapaikanhakijalasten oikeuksia monin tavoin. Lapsen etua ei arvioitu riittävästi turvapaikanhakijoihin liittyvässä lainsäädäntö- eikä prosessimuutoksissa. Tällä hetkellä maahanmuuttoviranomaisilla on päävastuu ilman huoltajaa tulleista turvapaikanhakijalapsista. Päävastuu ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijalasten turvallisesta kasvuympäristöstä, kehityksestä ja suojelusta tulisi kuitenkin olla sosiaaliviranomaisilla, joilla on kokemusta haavoittuvien lasten tukemisesta.

Vastaanottokeskusten mahdollisuudet tarjota lapsille kehittävää toimintaa vaihtelevat suuresti. Lapsiperheet asuvat hajautettuina eri keskuksissa, jolloin lapsiperheiden palveluita ei ole tasapuolisesti saatavilla kaikilla paikkakunnilla. Turvapaikanhakijalapsen ei saa tällä hetkellä riittävästi ja yhdenmukaisesti heille kuuluvia sosiaali- ja terveyspalveluja, kuten lastensuojelupalveluja. Alle kouluikäisille lapsille ei ole turvattu pääsyä varhaiskasvatukseen piiriin, joten pienet lapset viettävät kaiken aikansa ympäristössä, jossa asuu paljon kuormittavassa elämäntilanteessa olevia aikuisia. Tämä kasvattaa riskiä lasten kohtaamalle häirinnälle ja lisää lasten turvattomuutta vastaanottovaiheessa.⁵

Epävarmuus tulevaisuudesta ja sosiaalinen eristäminen ovat erittäin vahingollisia turvapaikanhakijalasten kehitykselle. Yli 15-vuotiaat ilman huoltajaa tulleet voidaan lain mukaan ottaa säilöön. Säilössä oleminen tarkoittaa sitä, että lapsi ei pääse kouluun vaan joutuu pysymään säilöönottoyksikön tiloissa, lapsi ei myöskään pääse välttämättä omaehtoisesti ulkoilemaan. Ilman huoltajaa tulleiden lasten lisäksi lapsia on säilössä myös perheidensä kanssa. Säilöönotto ei ole koskaan lapsen edun mukaista, vaan lapselle vahingollista.

Ilman huoltajaa maahan tulleiden lasten vastaanottokeskuksessa asuminen tulisi olla lyhytaikaista ja lasten tulisi saada perheenyhdistämisen kautta vanhempiensa Suomeen. Perheenyhdistäminen ei ole pitkään aikaan toteutunut tämän tavoitteen mukaisesti ja lasten laitoksessa asumisesta on tullut pysyvämpi ja pitkäaikainen järjestely. Lisäksi lasten pitäminen säilöönottokeskuksissa tulee kieltää kokonaan.

⁵ Turtiainen, Kati; Hiitola, Johanna (2015). Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille: Ammattilaisten ja vanhempien kokemuksia. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu, Konserni 68/2015.

Tuore tutkimus⁶ Euroopasta Afganistaniin palautetuista lapsista osoittaa, että monet heistä ovat palautuksessa ja sen jälkeen kokeneet väkivaltaa tai sen uhkaa sekä fyysistä ja psykososiaalista turvattomuutta. Heidän sopeutumistaan ja kotoutumistaan ei ole varmistettu, lapsilla ei ole ollut valmiita eikä riittäviä turvaverkkoja eivätkä he ole saaneet tarvitsemiaan palveluja tai suojelua. Lasten palauttamista turvattomiin oloihin ei voi pitää kestäväenä ratkaisuna.

6. Varmistetaan ettei Suomi riko palautuskieltoa ja vähennetään paperittomuutta

Suomen turvapaikkapolitiikassa on viime vuosina tehty useita muutoksia. Linjausten ja lakimuutosten vuoksi on suuri riski, että käännyttävien joukossa on kansainvälistä suojelua tarvitsevia henkilöitä.

Sisäisen paon käyttö varsinkin afgaanien ja irakilaiden kohdalla vaatii tarkastelua. UNHCR toteaa Maahanmuuttoviraston tilaamassa arvioinnissa⁷, että sisäisen paon käyttö on joissakin tapauksissa ollut mielivaltaista. UNHCR painottaa myös, että heidän ohjeistustaan perheiden sisäisestä paosta Afganistaniin on myös käytetty ja tulkittu väärin päätöksissä sellaisella tavalla, että se on vaikuttanut lopulliseen päätökseen. UNHCR kiinnitti myös huomiota siihen, miten hakijaa itseään kuullaan sisäisestä paosta ja miten aiemmin koettu vaino vaikuttaa sisäisen paon kohtuullisuuden arviointiin.

Vuonna 2015 ulkomaalaislain 51 §:n mukaisen tilapäisen oleskeluluvan myöntämisedellytyksiä muutettiin. Aiemmin tilapäinen oleskelulupa maastapoistamisen estymisen vuoksi myönnettiin, mikäli henkilön maasta poistaminen ei ollut käytännössä mahdollista. Nyt vastaavassa tilanteessa olevien henkilöiden vastaanottopalvelut lakkaavat vastaanottolain 14 a§:n perusteella ja heistä tulee paperittomia.

Pakolaisjärjestöt ilmaisivat huolensa jo vuoden 2015 lainsäädännön muutoksen yhteydessä siitä, että muutoksen ennakoitiin johtavan paperittomien määrän kasvuun, kuten sittemmin onkin käynyt. Lainsäädännön muutoksen yhteydessä valtioneuvosto on antanut seuraavan lausuman lainmuutoksen seurannasta: "Sisäministeriö seuraa tarkasti esityksen vaikutuksia laittomasti maassa oleskelevien määrään. Valtioneuvosto ryhtyy tarvittaviin lainsäädännöllisiin tai muihin toimiin tilanteen korjaamiseksi, mikäli laittomasti maassa oleskelevien määrä esityksen toteutumisen myötä merkittävästi kasvaa. Huomiota on erityisesti kiinnitettävä siihen, millaisia vaikutuksia esityksellä on laittomasti maassa oleskelevien riskiin tulla hyväksikäytetyksi esimerkiksi ihmiskaupassa tai harmaassa taloudessa taikka joutua elättämään itsensä kerjäämällä tai rikollisuudella."⁸ Vaikutusten arviointiin sekä lainsäädännöllisiin ja muihin korjaaviin toimiin tulee ryhtyä kiireellisesti.

⁶ https://resourcecentre.savethechildren.net/node/14238/pdf/sc-from_europe_to_afghanistan-screen_1610.pdf

⁷ UNHCR (2018). RRNE IFA Assessment - Assessment of Finnish Immigration Service asylum decisions with reference to internal flight 1 January 2017 – 27 June 2018

⁸ https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/valtioneuvoston-yleisistunto-25-9-2014